

בא

ברית המילה - הכנה ליציאת מצרים

הקדמה: דברי רש"י על ברית המילה במצרים

בפרשת בא נאמר: "ויאמר ד' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר... דברו אל כל עדת ישראל לאמר: **בעשר לחדש הזה** ויקחו להם איש שה לבית אבת, שה לבית" (יב, א-ג). אחר כך (בפסוק ו) נאמר: "והיה לכם למשמרת עד **ארבעה עשר יום לחדש הזה**, ושחטו אתו כל קהל עדת ישראל בין הערבים".

כתב שם רש"י (בפסוק ו): "והיה לכם למשמרת - זה לשון ביקור, שטעון ביקור ממום ארבעה ימים קודם שחיטה. ומפני מה הקדים לקיחתו לשחיטתו ארבעה ימים, מה שלא צוה כן בפסח דורות?¹ היה ר' מתיא בן חרש אומר: הרי הוא אומר: 'וְאֶעֱבֹר עֲלֶיךָ וְאֶרְאֶךָ וְהִנֵּה עֲתֵךְ עֵת דְּדִים' (יחזקאל טז, ח) - הגיעה שבועה שנשבעתי לאברהם שאגאל את בניו, ולא היו בידם מצוות להתעסק בהם כדי שיגאלו, שנאמר: 'וְאֵת עַרְסָה וְעֶרְיָה' (שם, ז), ונתן להם שתי מצוות, דם פסח **ודם מילה שמלו באותו הלילה**, שנאמר: 'מתבוססת בדמיד' (שם, ו) - בשני דמים². ואומר: 'גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו' (זכריה ט, יא)³. ולפי שהיו שטופין בעבודה זרה, אמר להם: 'משכו וקחו' (לקמן פסוק כא) - משכו ידיכם מעבודה זרה, וקחו לכם צאן של מצוה".

א. שאלות על דברי רש"י

דברי רש"י הללו מקורם במכילתא (פסחא פרשה ה), מלבד המילים "שמלו באותו הלילה" שאינן כתובות שם⁴, ויש לשאול עליהם מספר שאלות:

¹ "שפסח דורות אף על פי שביקורו קודם ארבעה ימים לשחיטתו, אין לקיחתו אלא כל זמן שירצה" (רא"ם על פי פסחים צו ע"א). כלומר שאפשר שהרועה יבקר את הקרבן ארבעה ימים לפני הקרבנות, והקונה יקנהו בסמוך להקרבה. ויבוארו הדברים ביתר הרחבה בהמשך המאמר.

² על היחס בין סדר הפסוקים בנביא לסדרם בדרשת חז"ל שהובאה עיין באלשיך הקדוש.

³ גלות מצרים התחילה מזריקת יוסף אל הבור שנאמר עליו: "והבור רק אין בו מים" (בראשית לו, כד), ולכן הפסוק "שלחתי אסיריך מבור אין מים בו" רומז לגלות מצרים.

⁴ גם סוף דברי רש"י "ולפי שהיו שטופים בעבודה זרה" וכו' מקורם בדברי המכילתא, אך לא בדברי ר' מתיא בן חרש, אלא בדברי ר' אליעזר הקפר ברבי, החולק על ר' מתיא בן חרש, ואף על פי כן רש"י הביא את דבריו כהשלמה לדברי ר' מתיא בן חרש. ועיין ברא"ם, ב"צדה לדרך", ב"שפתי חכמים" וב"באר יצחק" על רש"י שרש"י למד שר' מתיא בן חרש מסכים לדבריו של ר' אליעזר הקפר ברבי.

1. המכילתא כתבה שהקב"ה נתן לבני ישראל שתי מצוות להתעסק בהן, דם פסח ודם מילה, ולמדה על המילה מהפסוק בספר יחזקאל "מתבוססת בדמיך" בשני דמים, וכן מהפסוק בספר זכריה "גם את בדם בריתך שלחתי אסירך מבור אין מים בו", אבל בכל הפרשה לא נאמר שד' צוה את בני ישראל למול, אלא רק לשחוט את קרבן הפסח! מדוע הדבר אינו כתוב בספר שמות?
  2. המכילתא הסבירה שבני ישראל נצטוו במצות הפסח מפני שהיו שטופים בעבודה זרה, אבל בכל הפרשיות המתארות את שעבוד בני ישראל במצרים - שמות, וארא ובא - לא נאמר שבני ישראל עבדו עבודה זרה! מנין למדו חז"ל שבני ישראל במצרים עבדו עבודה זרה, ומדוע הדבר אינו כתוב בספר שמות?
  3. המכילתא הסבירה שבני ישראל נצטוו על הפסח כדי להדגיש את התנתקותם מעבודה זרה, שכן השה היה אלילם של מצרים, ועל ידי שחיטתו, צלייתו ואכילתו התנתקו בני ישראל מלעבוד אותו⁵, אך היא לא הסבירה מדוע נצטוו בנוסף לפסח גם על המילה.
  4. המכילתא שאלה: "מפני מה הקדים לקיחתו לשחיטתו ארבעה ימים, מה שלא צוה כן בפסח דורות?" וענתה רק על חלק מהשאלה: מפני מה הקדים לקיחתו לשחיטתו, מה שלא צוה כן בפסח דורות, אך היא לא ענתה על החלק השני שבשאלה: מדוע הקדים לקיחתו לשחיטתו **דווקא ארבעה ימים!**
  5. רש"י כתב שבני ישראל מלו בלילה, וקשה שהרי מילה בלילה פסולה (יבמות עב ע"א וע"ב)!
  6. לשם מה היו צריכים בני ישראל מצוות כדי שיגאלו? והרי כתב רש"י בסמוך שכבר הגיע זמן הגאולה שעליו נשבע ד' לאברהם אבינו, ואם כן לכאורה לא היה צורך במצוות!
- על השאלה השניה הארכנו במאמר "מדוע נשתעבדו ישראל במצרים? לשיטת הרד"ק והספורנו" בפרשת שמות בפרקים א, ג, ד.
- על השאלה האחרונה הארכנו במאמר "בזכות מה נגאלו ישראל ממצרים?" בפרשת שמות בפ"ג.
- מאמר זה יעסוק בארבע השאלות האחרות.

⁵ גם אם הדבר אינו מפורש ברש"י כאן, הוא עולה מתוך צירוף דברי רש"י כאן ורש"י בבראשית מו, לד ובשמות ח, כב, וכן פירשו כאן החזקוני, אלשיך הקדוש, "כלי יקר", "אור החיים" הקדוש, "נחלת יעקב" על רש"י, "שער בת רבים" ומפרשים נוספים, וכבר אמרו כן חז"ל בשמות רבה טז, ג.

ב. מנין למדו חז"ל שבני ישראל לא מלו ומדוע הדבר אינו כתוב בספר שמות?

במדרש שמות רבה (יט, ה), נאמר: "לא בקשו ישראל למול במצרים, אלא כולם בטלו המילה במצרים, חוץ משבטו של לוי, שנאמר: 'וללוי אמר תמיד ואוריד לאיש חסידך' (דברים לג, ח), למה? כי שמרו אמרתך ובריתך ינצרו' (שם, ט) - במצרים"⁶. כלומר: משה רבנו משבח את שבט לוי ששמרו על ברית המילה, ומשמע אם כן שכל שאר השבטים לא מלו.

מדוע, אם כן, הדבר אינו כתוב בספר שמות? ואפילו לא כתוב שבני ישראל נצטוו למול את עצמם!

על שאלה זו יש לענות על פי מה שכתב רש"י בפרשת בהעלתך. רש"י כתב שם (ט, א) שספר במדבר פתח בפרשת מנין בני ישראל, אף על פי שהיא נאמרה בחדש השני, ולא פתח בפרשת הפסח, אף על פי שהיא נאמרה בחדש הראשון, "מפני שהוא גנותם של ישראל, שכל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא הקריבו אלא פסח זה בלבד". נמצאנו למדים, שהתורה נזהרת שלא לפתוח ספר בגנותם של ישראל.

על פי זה מובן מדוע לא כתוב בתחילת ספר שמות שבני ישראל ביטלו את המילה, כיון שהתורה לא רצתה לפתוח את חומש שמות בגנותם של ישראל! יש להוסיף שבחומש במדבר הגנות אינה מפורשת, שהרי לא מפורש שבני ישראל לא הקריבו אלא פסח זה בלבד, אלא אדרבה, שם כתוב שבני ישראל כן עשו את הפסח, ואפילו האנשים שהיו טמאים ולא יכלו לעשות את הפסח באו אל משה ואמרו לו שהם רוצים לעשותו. אף על פי כן, כיון ששם רמוזה הגנות שרק באותה שנה עשו בני ישראל את הפסח ולא בשאר השנים שהיו במדבר, לא פתח החומש בפרשה זו⁷. על אחת כמה וכמה שהתורה לא רצתה לכתוב בפירוש בתחילת הספר שבני ישראל ביטלו את ברית המילה!

לכן גם לא כתוב שבני ישראל נצטוו למול את עצמם, כיון שאילו היה כתוב כן היתה משתמעת גנותם של ישראל שלא מלו את עצמם לפני הציווי של משה, והרי

⁶ מתי הפסיקו בני ישראל למול את בניהם ומדוע? האם מרצונם או מחמת גזירת המצרים? עיין בפרקי דרבי אליעזר פרק כ"ט, ועיין ברד"ל שם אות לא, וב"תורה שלמה" שמות פ"א אות פו, שהביאו מחלוקת מדרשים בענין.

⁷ עיין ברמב"ן שם (במדבר ט, א) שכתב: "בספרי (בהעלתך סז) אמרו: 'ויעשו את הפסח בראשון וגו', בגנות ישראל הכתוב מדבר, שלא עשו אלא פסח זה בלבד, וכן הוא אומר: 'הזבחים ומנחה הגשתם לי במדבר ארבעים שנה' (עמוס ה, כה). דרשו כן מן הכתוב הזה שאמר: 'ויעשו את הפסח בראשון, בארבעה עשר יום לחדש בין הערבים, במדבר סיני' (פסוק ה), כי המקרא מיותר, ודי במה שיאמר: 'ויעשו את הפסח ככל אשר צוה ד' את משה', אבל הזכיר היום והמדבר לרמוז שלא עשו אותו במדבר, רק ביום הזה, והוא גנותו".

כבר נצטוו על כך מזמן אברהם אבינו, כמו שנאמר: "זאת בריתי אשר תשמרו ביני וביניכם ובין זרעך אחריך המול לכם כל זכר" (בראשית יז, י), ורצתה התורה להסתיר את גנותם.⁸

ג. מדוע ציוה הקב"ה את ישראל בנוסף לפסח דווקא במצוות מילה?

נשאלה השאלה: מדוע נצטוו בני ישראל בנוסף לפסח דווקא על המילה? על שאלה זו נאמרו הסברים רבים, וניתן לחלקם לשש קבוצות. ההסברים לא סודרו לפי סדר הדורות שבו נאמרו, אלא לפי הענין: תחילה תירוצים שקשורים לנושאים שבהם עסק המאמר עד כה: הקשר לאברהם אבינו והקשר לקרבן פסח, אחר כך חשיבות מצות המילה ומסירות הנפש שהיה בה, אחר כך יחוד עם ישראל וההיבדלות מהמצרים, ובסוף המעלות העתידיות שבהם יזכו בני ישראל.

1. הקשר לאברהם אבינו

א. החיד"א⁹ כתב מפני שזו מצוה שכבר נצטוו עליה מזמן אברהם אבינו, כמו שהתבאר, ולכן עליהם לקיים דווקא מצוה זו.
ב. עוד כתב החיד"א¹⁰ שכיון שבני ישראל נגאלו בזכות השבועה של הקב"ה לאברהם אבינו, כמו שכתב רש"י "הגיעה שבועה שנשבעתי לאברהם שאגאל את בניו", הרי שבני ישראל צריכים לקיים את התחייבותם בברית שכרת הקב"ה עם אברהם אבינו, והיא למול את עצמם.¹¹

2. הקשר לקרבן פסח

האלשיך הקדוש (יב, ו) כתב: "ודם ברית הוצרך גם הוא להיות לרצון דם הפסח, כי זאת חקת הפסח... כל ערל לא יאכל בו" (יב, מג-מח). דהיינו שהמילה

⁸ עיין במאמר "מדוע נשתעבדו ישראל במצרים לשיטת הרד"ק והספורנו" בפרשת שמות (פ"ג) ובהערות שם.

⁹ בפירושו להגדה של פסח "שמחת הרגל" בפיסקא "ורב" אות ג (דף נ ע"ב).

¹⁰ שם אות ז (דף נא ע"א).

¹¹ א. עיין בהגדה של פסח עם פירוש "היושבת בגנים" למרן הגר"א שפירא זצ"ל בפיסקא "בדמיך חיי" (מהדורה שלישית מורחבת, אדר תשס"ט עמ' פ) שכתב כעין זה.

ב. עיין שם בחיד"א שהאריך להסביר את היחס בין ברית בין הבתרים וברית המילה.

היא תנאי לאפשרות לאכול את קרבן הפסח, וכיון שנצטוו על הפסח ממילא נצטוו גם על המילה¹².

3. חשיבות מצות המילה

א. מצות המילה איננה רק מצוה, אלא היא גם ברית, ורצה הקב"ה שבני ישראל יכרתו אתו כעת ברית, לקבל את עול מלכותו¹³.

ב. ה"משכיל לדוד" (יב, ו) כתב: "הקב"ה רצה לזכות את ישראל במצות מילה שהיא מצוה חמורה... כדי שיזכו בה לגאולה".

נראה שכונתו במה שכתב "שהיא מצוה חמורה", שהיא דוחה שבת¹⁴, ונכרתו עליה שלש עשרה בריתות¹⁵, ואלמלא היא לא ברא הקב"ה את העולם¹⁶, ושהיא שקולה כנגד כל המצוות שבתורה¹⁷!

ועוד שמצות מילה היא מצות העשה היחידה, מלבד מצות הפסח, שיש בה כרת למי שמבטלה (כריתות פ"א מ"א)¹⁸.

בהגדת "היושבת בגנים"¹⁹ כתב מרן הגר"א שפירא זצ"ל: "ולכן ניתנו להם עכשיו שתי מצוות עשה חשובות... מילה ופסח. שתי מצוות אלו מאחות את ישראל

---

¹² א. כעין זה כתב גם ה"כלי יקר" (יב, ב): "כי דם פסח היינו לבטל דעת המאמינים במזל טלה (בדומה למה שהתבאר בדעת המכילתא), ודם מילה לפי שנאמר בפסח: 'וכל ערל לא יאכל בו' (יב, מח)".

ב. עיין ברמב"ם ב"מורה נבוכים" ח"ג פמ"ו (עמ' שפד במהדורת הרב קאפח) ששמע ממנו שאיסור אכילת קרבן פסח לערלים היה כדי שבני ישראל שביטלו מצוות מילה במצרים ימולו את עצמם! ועיין שם בהערה 49 שזה טעם נוסף על הטעם הכללי של איסור אכילת ערל בכל הקרבנות, שהוא כבוד הקרבן.

¹³ עיין ברמב"ם הלכות איסורי ביאה פרק יג הלכות א-ג: "בשלשה דברים נכנסו ישראל לברית: במילה וטבילה וקרבן: מילה היתה במצרים, שנאמר: 'וכל ערל לא יאכל בו' (שמות יב, מח). מל אותם משה רבינו, שכולם ביטלו ברית מילה במצרים, חוץ משבט לוי, ועל זה נאמר: 'ובריתך ינצורו' (דברים לג, ט). וטבילה היתה במדבר קודם מתן תורה, שנאמר: 'וקדשתם היום ומחר וכבסו שמלותם' (שמות יט, י). וקרבן, שנאמר: 'וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות' (שמות כד, ה). על ידי כל ישראל הקריבום [כלומר: בשביל כל ישראל הקריבום]".

¹⁴ נדרים פ"ג מ"א דף לא ע"ב.

¹⁵ נדרים שם, ועיין שם בר"ן ובתוספות, וברש"י ברכות מט ע"א, וברמב"ם בפירוש המשניות נדרים שם ובתוספות יו"ט שם.

¹⁶ נדרים שם.

¹⁷ נדרים דף לב ע"א ועיין בר"ן ובתוס' שם בדף לא ע"ב. ועיין עוד בפירוש המשניות לרמב"ם שבת פ"ט מ"ו.

¹⁸ כעין זה כתב בספר "מזבח אבנים" (לרב ירוחם יהודה לייב ב"ר אהרן וואלפיש, פיעטרקוב תרפ"ט) חלק א בהקדמה עמוד 4 בד"ה "ובאיזה זכות יצאנו ממצרים?": "ששתי מצוות אלו הם יסוד התורה, וליכא מצות עשה שחייבין עליה כרת, אלא שתים אלו".

¹⁹ הנזכרת לעיל בהערה 11.

לקב"ה, כמו שאמרו בשיר השירים רבה (ה, ב): 'פתחי לי אחותי וגו' - שנתאחו לי במצרים בשתי מצוות, בדם פסח ובדם מילה'. כי כשם שבביטולן יש כרת מחיי העולם הזה והעולם הבא, כך בקיומן יש קישור לחיים בעולם הזה ובעולם הבא, ועל כך נאמר: 'בדמיך חיי, בדמיך חיי' ²⁰.

4. מסירות הנפש שבמילה

א. עוד כתב ה"משכיל לדוד" (יב, ו): "הקב"ה רצה לזכות את ישראל במצות מילה... שיש בה **צערא דגופא**, כדי שיזכו בה לגאולה".

כוונתו היא שבמצוה זו, בשונה ממצוות אחרות, האדם חובל בגופו וגורם לעצמו צער, ורצה הקב"ה שבני ישראל יעשו מצוה שדורשת מסירות נפש מצידם, כדי שיהיו ראויים להיגאל ²¹.

יש לציין שגם בלקיחת השה, שהיה אלילם של מצרים, היתה מסירות נפש, כמו שנאמר במדרש (שמות רבה טז, ג).

ב. ה"נחמד למראה" ²² כתב: "בהיותם במצרים היו גוי מקרב גוי, מה הללו עובדי עבודת כוכבים וכו', מידת הדין היתה מעכבת בגאולתן ²³. ולהורות שלא עבדה אלא מתוך אונס וטירוף הדעת ²⁴, ושליבם נכון עימו, ציווה להם הקב"ה למול את עצמם סמוך לנסיעתם משם, וגם כן ציווה להם לעשות קרבן פסח. והיה מקום לישראל לסרב בשניהם שלא לעשותם. אם על הפסח, שהיה יראתן של מצרים, ובשחיטתו היו נכנסין בסכנה גדולה, כמו שאמר משה: 'הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יִסְקְלְנוּ' (שמות ח, כב). ולפי שאילו לא ציווה ד' להם

²⁰ עוד על חשיבות מצות המילה עיין בנדרים פ"ג מ"א ובגמרא שם לא ע"ב-לב ע"א, ברמב"ם בהלכות מילה פ"ג ה"ח וה"ט, ובטור יורה דעה סימן רס.

²¹ מעין זה בשינוי מסוים כתב המהר"ל ב"גבורות ד"י" (פרק ל"ה) בטעם השני: "כי דם מילה לרחם עליהם, כי במילה נאמר: 'כי עליך הרגנו כל היום' (תהלים מד, כג)". ועיין עוד בתרגום יונתן יחזקאל טז, ו.

ועיין ברבנו בחיי (בראשית יז, ג): "מצות מילה היא כענין קרבן, וכשם שדם הקרבן לכפרה על המזבח, כך דם המילה מכפר, ועל כן מצותה ביום השמיני, כי הקרבן לא יכשר עד יום השמיני, שנאמר: 'ומיום השמיני והלאה ירצה' (ויקרא כב, כז). וכשם שכתוב בקרבן יואכלו אותם אשר כפר בהם' (שמות כט, לג), שאכילת הקרבן לכפרה, כך ישראל עושין סעודה ביום המילה. ועוד גדול כחה יותר מן הקרבן, שהקרבן בממונו, והמילה בגופו, באבר שכל גידי האברים נקשרים בו, אשר מטעם זה נקרא: 'ראש הגויה', כלומר ראש כל הגוף, ועל כן חשוב לו לעקדה וזבח, כאלו עקד את עצמו, וכתוב: 'כורת בריתי עלי זבח' (תהלים נ, ה)". ועיין עוד ב"הגהות וביאורים" שנדפסו במהדורה החדשה של "ברכת הנצי"ב" על המכילתא [הוצאת ישיבת וולאז'ין ירושלים, תשנ"ז (עמוד טו)].

²² על בראשית רבה מו, ב.

²³ עיין בבמדבר רבה יג, כ, שהובא לעיל במאמר "בזכות מה נגאלו ישראל ממצרים?" פ"ג סעיף 3.

²⁴ עיין בילקוט שמעוני סוף רמז רלד בשם מדרש אבכיר שהובא במאמר "מדוע נשתעבדו ישראל במצרים? לשיטת הרד"ק והספורנו" בפרשת שמות (פ"ה סעיף 1 תת סעיף ג).

על המילה היתה יכולה מידת הדין לומר כי מה שלא סירבו הוא כי בטחו על גבורתם להינצל מסכנה זו, לכן ציווה ד' שימולו קודם, ואז היה פתחון פה להם שלא לעשותו, כי אז יהיו בסכנה גדולה ורבה מפני חולשת המילה, כענין אנשי שכס שהרגום שמעון ולוי בשביל שהיו חלשים מן המילה. וישראל לא סירבו בדבר, ומסרו עצמם על קידוש השם, ולא היה פתחון פה למידת הדין לקטרג וגאלם מיד".
דהיינו לא רק שהיתה מסירות נפש במצות שחיטת הפסח לבדה ובמצות המילה לבדה, אלא שהמילה הגדילה את מסירות הנפש שבשחיטת הפסח, שאם היו המצרים מנסים לפגוע בבני ישראל על ששחטו את אלהיהם, היה קשה לבני ישראל להתגונן ולעמוד כנגדם, כיון שהיו חלשים מהמילה²⁵.

5. יחוד עם ישראל וההיבדלות מהמצרים

א. המהר"ל ב"גור אריה" (יב, ו) כתב שכיון שעד עכשיו היו בני ישראל עבדים לפרעה, ורצה ד' שבני ישראל ידגישו שהם עבדים לו, ולא לפרעה, לכן ציווה על המילה, שמוטבעת בבשרו של האדם מישראל, ומסמלת את העבדות של עם ישראל לקב"ה²⁶. עוד הוסיף שפסח נקרא "עבודה" (יב, כו; יג, ה), אך רק אחרי שבני ישראל ימולו את עצמם ויראו בכך שהם עבדים לקב"ה, שייך שהם יעשו מעשה שיראה שהם עובדים בפועל.

ב. בספר "גבורות ד'" (פרק ל"ה) כתב המהר"ל טעם נוסף: "נתן להם דם פסח ודם מילה, והיא הסרת הערלה, שהיא פחיתות וגנות האדם, ואין דבר גנות ופחיתות כמו הערלה, המבדיל בין השם יתברך ובין האדם, ואחר שהסיר פחיתות וגנות שלו אז יעבוד לו בודאי, וזה דם פסח... אבל שיהיה עובד עם פחיתות וגנות - אין זו עבודה"²⁷.

דברי המהר"ל "אין דבר גנות ופחיתות כמו הערלה" יובנו על פי המשנה במסכת נדרים (פ"ג מ"א) האומרת: "רבי אלעזר בן עזריה אומר: מאוסה הערלה, שנתגנו בה הרשעים, שנאמר: 'כי כל הגוים ערלים' (ירמיה ט, כה)".

²⁵ כעין זה כתב גם החיד"א הנ"ל (דף מט ע"ב ודף נ ע"א).

²⁶ כעין זה כתבו גם האלשיך הקדוש (יב, ו) ו"הגהות וביאורים" שנדפסו במהדורה החדשה של "ברכת הנצי"ב" על המכילתא [הוצאת ישיבת וולאז'ין ירושלים, תשנ"ז (עמוד טו)]. עיין עוד בהגדת "היושבת בגנים" (הנזכרת לעיל) שכתב: "במצרים היתה לקיחת גוי מקרב גוי, להבדילם מהמצרים, על מנת ליחד בהם את מעלת ישראל". יש לציין שישוד זה שהמילה מוטבעת בבשרנו ומסמלת את היותנו מיוחדים לד' כבר כתבו ראשונים רבים: הרמב"ם ב"מורה נבוכים" (ח"ג פמ"ט, עמ' סצח במהדורת הרב קאפח), ספר החינוך (מצוה ב), טור יורה דעה (סימן רס), רבנו בחיי (בראשית יז, יג) ועוד, אלא שהם לא התייחסו שם למילת בני ישראל במצרים.

²⁷ כעין זה כתב גם בספר "מזבח אבנים" (הנ"ל) חלק א בהקדמה עמוד 4 בד"ה "ובאיזה זכות יצאנו ממצרים?" עיין שם, ועיין עוד בדבריו בעמוד 6 בד"ה "ועוד נ"ל".

ג. יש להוסיף שהמצרים היו שטופים בגילוי עריות, כמו שכתוב בפרשת אחרי מות (ויקרא יח, ג ואילך), וברש"י בפרשתנו (יב, ל), ולכן המילה מבטאת יותר מכל את הניתוק מטומאת מצרים. וכך כתב הרלב"ג בפירושו לפסוק "היום גלותי את חרפת מצרים" (יהושע ה, ט): "כי המצרים היו פרוצים בעריות, כמו שאמר בתורה בפרשת העריות: 'כמעשה ארץ מצרים' וגו' (ויקרא פ"ח), ולפי שהמילה מכוונת להחליש כח זה האבר, הוא מבואר שבענין המילה תסור מעליהם חרפת מצרים, ויהיו יותר גדורים"²⁸.

יש לציין שטעם זה של המילה דומה לטעם הציווי על הקרבת קרבן פסח, שכן טעם הקרבת הפסח הוא להתנתק מהעבודה זרה של מצרים, כמו שכתב רש"י בסוף הפסוק, וטעם המילה הוא להתנתק מגילוי עריות של מצרים.

6. כדי להשיג מעלות עתידיות

א. תכלית יציאת מצרים היתה כדי להיכנס לארץ ישראל מיד, כמו שנאמר לאברהם אבינו בברית בין הבתרים (בראשית טו, טז), ולמשה רבנו במעמד הסנה (ג, ח; ג, יז), ובמקומות נוספים, ורק בגלל חטא המרגלים התעכבו בני ישראל ארבעים שנה (במדבר יג, כט-לה). **כדי להיכנס לארץ ישראל בני ישראל צריכים להיות נימולים**, כמו שנאמר לאברהם אבינו בברית המילה שבזכות המילה יזכו בני ישראל לארץ ישראל. וכך כתב הרלב"ג ביהושע (ה, ב): "כבר נמולו בצאתם ממצרים, לתכלית שינחלו אז את הארץ"²⁹.

ב. נראה להוסיף שהמילה היתה גם **כדי שבני ישראל יזכו לגילוי שכינה במעמד הר סיני**, שכן לימדונו חז"ל שעד שאברהם אבינו לא מל את עצמו הוא לא היה יכול לעמוד בשעה שנדבר עמו ד', ורק לאחר שמל הוא יכל לעמוד³⁰.

²⁸ ועיין עוד ב"ברכת הנצי"ב" למכילתא כאן בד"ה "שתי מצוות" בסוף הדיבור וביומא עה ע"א וברמב"ם באגרת השמד פ"ב.

²⁹ עיין בראשית יז, ח: "ונתתי לך ולזרעך אחריך את כל ארץ כנען לאחוזת עולם והייתי להם לאלקים". ורש"י שם פסוק ב: "ואתנה בריתי ביני ובינך - ברית של אהבה וברית הארץ, להורשה לך על ידי מצוה זו". ובראשית רבה [מו, ט] הובא בילקוט שמעוני יהושע (פרק ה רמז טו) וברש"י ביהושע (ה, ד) אמרו: "אם מקיימין בניך את המילה הן נכנסים לארץ, ואם לאו אין נכנסים לארץ... כתיב: 'וזה הדבר אשר מל יהושע' (יהושע ה, ב) - דבר אמר להם יהושע ומלך, אמר להם: מה אתם סבורין שאתם נכנסין לארץ ערלים?! כך אמר הקב"ה לאברהם אבינו: 'ונתתי לך ולזרעך אחריך' וגו' (בראשית יז, ח), על מנת 'ואתה את בריתי תשמור' (שם, ט)". ועיין שם ברלב"ג (יהושע ה, ב) שהוסיף: "וכאשר הטו עונותיהם ונגזר עליהם המות ואיחור עד ארבעים שנה מירושת הארץ, הוצרכו עתה שנית לכמו זה הפועל. ואולם שזאת המצוה מבוא בירושת הארץ הוא מבואר ממה שנאמר בתורה בפרשת לך לך, כשנצטווה אברהם בזאת המצוה". ועיין עוד במאמרי "ברית המילה - ברית של אהבה וברית הארץ" בפרשת לך לך, בעיקר בפרקים ה-ז.

³⁰ עיין רש"י בראשית יז, ג ורבנו בחיי שם יז, יז ועיין עוד בספורנו בראשית יח, א ושמות ד, כד.

ג. עוד ניתן לומר על פי מה שאמרו חז"ל במדרש תנחומא (משפטים ה): "אם אין אדם נימול, אינו יכול ללמוד תורה", וכיון שבני ישראל **עתידיים לקבל את התורה** הם היו חייבים למול את עצמם³¹.

ד. מדוע הקדים לקיחתו לשחיטתו דווקא ארבעה ימים?

כאמור, המכילתא שאלה: "מפני מה הקדים לקיחתו לשחיטתו ארבעה ימים, מה שלא צוה כן בפסח דורות?" וענתה רק על חלק מהשאלה: מפני מה הקדים לקיחתו לשחיטתו, מה שלא צוה כן בפסח דורות, אך היא לא ענתה על החלק השני שבשאלה: מדוע הקדים לקיחתו לשחיטתו **דווקא ארבעה ימים!** נאמרו על כך שני הסברים:

1. הסבר ה"באר בשדה"

כתב ה"באר בשדה"³²: "המפרשים הוקשה להם: למה לא כתב רבנו [את פירושו] זה [של הקדמת לקיחת השה ארבעה ימים לפני שחיטתו כדי להתנתק מעבודה זרה] לעיל בפסוק 'בעשר לחדש הזה' (יב, ג)³³?

ותו קשיא להו: דאכתי מאי טעמא הקדים לקיחתו דווקא ארבעה ימים? ולעניות דעתי דחדא מתרצת חברתה. דאי כתב 'למה הקדים לקיחתו' לעיל, בפסוק 'בעשר לחדש הזה', לא היה מתרץ מידי על חשבון ארבעה ימים. אבל השתא, דכתב: 'והיה לכם למשמרת - זה לשון ביקור, שטעון ביקור ממום ארבעה ימים', אם כן היינו טעמא שהקדים חשבון ארבעה ימים. אלא שלביקור לחודיה היה אפשר לבקר בעדר איזה טלאים, ויקחוהו ביום י"ד, אבל מטעם שלא היה בידם מצוות להיגאל הוצרך שיהיה הלקיחה מקודם, והקדים חשבון ארבעה ימים כדי לבקרהו ממום גם כן, שצריך ארבעה ימים".

דהיינו: הביקור צריך להיות ארבעה ימים לפני השחיטה, אלא שלדורות אין צריך **לקחת** את השה ארבעה ימים לפני השחיטה, אלא מספיק שהמוכר יבקר את כל טלאיו ארבעה ימים קודם יום י"ד, והקונים יקנו ביום י"ד. אבל כיון שד' רצה לזכות את בני ישראל במצרים במצוה נוספת של **לקיחת השה**, ציווה על לקיחתו דווקא ארבעה ימים קודם, מפני שאז בלאו הכי צריך לבקרו.

³¹ עיין גם בפירוש "זה ינחמנו" על המכילתא יתרו מסכתא דבחדש פרשה ב אות ה בד"ה "זה ברית מילה" (עמי' שפד במהדורה שעם פירוש "באר אברהם").

³² רבי בנימין מנחם דאנון, ירושלים תר"ו.

³³ עיין ברא"ם, ב"נחלת יעקב", ב"דברי דוד", ב"שפתי חכמים" וב"משכיל לדוד".

2. הסבר בעלי התוספות

הסבר אחר כתב בספר "מושב זקנים"³⁴: "פירש רש"י: 'מפני מה הקדים לקיחתו לשחיטתו ארבעה ימים? מאי שנא מפסח דורות? אמר ר' מתיא בן חרשי' וכו'. כלומר: באותו פסח היו ישראל עסוקים בשתי מצוות: דם מילה ודם פסח... ואם כן צריך על כל פנים להקדים כאן לקיחתו לשחיטתו ארבעה ימים, לפי שהוצרכו להיות טרודים שלושה ימים במצות המילה, כמו שנאמר: 'ויהי ביום השלישי בהיותם לאבים' (בראשית לד, כה), וברביעי שהיה ערב פסח נתעסקו בשחיטת פסחיהם, לכן הקדים בפסח מצרים לקיחה לשחיטה ארבעה ימים, מה שאין כן בפסח דורות".

כעין זה כתבו בקיצור גם ב"דעת זקנים מבעלי התוספות" (יב, ג): "צריך ליתן טעם למה מקחו מבעשור? ואומר רש"י שיתעסקו בברית מילה ובדם פסח ארבעה ימים. ומקשים: ארבעה ימים למה? ואומר הרב יצחק מאיבר"א כדי שימולו, וישהו שלושה ימים אחר המילה קודם שיצאו לדרך".

כלומר: כיון שאחרי המילה צריכים לנוח שלושה ימים, וביום י"ד היו בני ישראל צריכים לשחוט את פסחיהם, וביום ט"ו לצאת לדרך, צוה הקב"ה שבני ישראל יקדימו ויקחו את השה כבר בעשור לחדש, כדי שלמחרת ימולו את עצמם, ינוחו שלושה ימים, יקריבו את קרבן הפסח ב"ד ויצאו לדרך בט"ו³⁵.

ה. באיזה לילה מלו?

בעלי התוספות בספר "הדר זקנים" הסבירו מה כוונת רש"י באומרו "שמלו באותו הלילה": "מה שפירש הקונטרס 'שמלו עצמן אותו הלילה' רצונו לומר **אותו לילה שלקחו הפסח, דהיינו מבעשור**. והא דקדמו ארבעה ימים קודם יציאתם - לפי שישהו שלושה ימים מצאת בדרך, משום דאיכא סכנה ממילתם".

³⁴ א. קובץ פירושי רבותינו בעלי התוספות (ירושלים תשמ"ב).

ב. הסבר ה"באר בשדה" הוקדם להסבר בעלי התוספות, אף על פי שבעלי התוספות קדמו במאות שנים ל"באר בשדה", מפני שהסבר ה"באר בשדה" מפרש את רש"י מתוך דברי רש"י עצמו, ללא הזדקקות למקורות נוספים, וכן מפני שהסבר בעלי התוספות מתייחס למילה, שבה ממשיך המאמר לדון בפרק הבא.

³⁵ על תירוצים נוספים לשאלה מפני מה הקדים לקיחתו לשחיטתו דווקא ארבעה ימים עיין ב"גור אריה" למהר"ל, ב"צדה לדרך", ב"משכיל לדוד" בתחילת דבריו וב"באר בשדה" על רש"י כאן, וב"שפתי כהן" על התורה כאן בסוף ד"ה "והיה לכם למשמרת" ובד"ה "ובזוהר" ובסוף ד"ה "ובמדרש" (דף לב ע"א בדפיו), וב"דעת מקרא" בסוף פרשת בא "לסכום הפרשה" בד"ה "יש מבעלי אגדה" (עמוד רכט), וב"תורת חיים" על מסכת חולין צב ע"א בד"ה "גפן", ובחיד"א הנ"ל (דף נ ע"א), וב"שערי המועדים" לפסח (לרמ"מ שניאורסאהן) כרך א עמודים ש-שא.

גם רבנו עובדיה מברטנורא כתב כעין זה וביתר ביאור: "שנימולו באותו לילה של לקיחה, דאין לפרש באותו הלילה של שחיטה, שהרי לבוקר יצאו, והא איכא סכנה לצאת לדרך [אחרי המילה] עד שלושה ימים, כדפירש רש"י בפרשת 'ואלה שמות' [וד, כד] שלכן לא מל משה רבנו את בנו כשהלך ממדין למצרים".³⁶ וכן כתבו מפרשים נוספים.³⁶

אבל המפרשים הללו לא הסבירו כיצד יתכן שמלו בלילה והרי מילה בלילה פסולה!

עוד יש להקשות על דבריהם, שבספר יהושע (ה, ב) על הפסוק "בעת ההיא אמר ד' אל יהושע עשה לך חרבות צרים ושוב מל את בני ישראל שנית" כתב רש"י: "שנית - שמלו כבר בליל צאתם ממצרים!"
מפורש אם כן ברש"י שמלו בליל צאתם ממצרים - בלילה שאחרי השחיטה, ולא בלילה שאחרי הלקיחה!³⁷

ו. כיצד יתכן שמלו בלילה?

רש"י כתב שבני ישראל מלו בלילה, וקשה שהרי מילה בלילה פסולה (יבמות עב ע"א וע"ב)!

1. הסבר ה"משכיל לדוד"

ה"משכיל לדוד" כתב שכוונת רש"י לליל יציאתם ממצרים. אמנם לפי זה קשה הקושיה שהקשו המפרשים שסכנה לצאת לדרך מיד אחרי המילה. אכן הרגיש ה"משכיל לדוד" בקושיה זו, והוסיף והקשה על פירושו ארבע קושיות נוספות:

1. מדוע לא ציווה ד' שימולו כבר בעשור?
2. מילה צריכה להיעשות ביום, ולא בלילה (יבמות עב ע"א וע"ב)!
3. ליל ט"ו היה יום טוב, ומילה שאינה בזמנה אינה דוחה יו"ט (שבת קלב ע"ב)!
4. שחיטת הפסח לערלים פסולה (פסחים פ"ה מ"ג), וכיון שבני ישראל היו ערלים בשעת השחיטה, שהרי מלו רק בלילה, הרי שהקרבת הפסח פסולה!

---

³⁶ ריב"א בדעת רש"י וכן כתב האלשיך הקדוש, אך לא בהתייחסות לרש"י.
³⁷ עיין ב"פרדס יוסף" שמות יב, מב שהביא רש"י זה והקשה ממנו על מי שכתב שדברי רש"י "שמלו באותו הלילה" הם טעות סופר ורצה להוכיח זאת מכך שהדבר אינו כתוב במכילתא. ועיין שם ב"פרדס יוסף" שהפנה לדברי ה"משכיל לדוד" ולמקורות רבים נוספים [אך לא הזכיר את התוספות והרע"ב].

תירץ ה"משכיל לדוד" את כל קושיותיו על פי המדרש בשמות רבה (יט, ה), שהוא מקורו של רש"י לכך שבני ישראל מלו בלילה, וכך נאמר שם: "ורבותינו אמרו: לא בקשו ישראל למול במצרים, אלא כולם בטלו המילה במצרים, חוץ משבטו של לוי, שנאמר: 'וללוי אמר תמיד ואוריד' (דברים לג, ח), למה? 'כי שמרו אמרתך ובריתך ינצרו' (שם, ט) - במצרים. והיה הקב"ה מבקש לגאלן, ולא היה להם זכות. מה עשה הקב"ה? קרא למשה ואמר לו: 'לך ומהול אותם'. ויש אומרים שם היה יהושע שמל אותם, שנאמר: 'ושוב מל את בני ישראל שנית' (יהושע ה, ב). והרבה מהן לא היו מקבלים עליהם למול. אמר הקב"ה שיעשו הפסח. וכיון שעשה משה את הפסח, גזר הקב"ה לארבע רוחות העולם, ונושבות בגן עדן. מן הרוחות שבגן עדן הלכו ונדבקו באותו הפסח, שנאמר: 'עורי צפון ובואי תימני' (שיר השירים ד, טז), והיה ריחו הולך מהלך ארבעים יום. נתכנסו כל ישראל אצל משה, אמרו לו: 'בבקשה ממך, האכילנו מפסחך', מפני שהיו עייפים מן הריח. היה אומר הקב"ה: 'אם אין אתם נימולין אין אתם אוכלין', שנאמר: 'ויאמר ד' אל משה ואל אהרן: זאת חקת הפסח וגוי' (שמות יב, מג-מח). מיד נתנו עצמן ומלו, ונתערב דם הפסח בדם המילה, והקב"ה עובר ונוטל כל אחד ואחד, ונושקו ומברכו, שנאמר: 'ואעבר עליך ואראך מתבוססת בדמך' וגוי' - חיי בדם הפסח, חיי בדם מילה".

על פי המדרש הסביר ה"משכיל לדוד" שהציווי היה שבני ישראל ימולו בעשור, כדי שביום י"ד, שבו צריכים לשחוט את הפסח, הם כבר יהיו בריאים, כמו שהתבאר בפ"ד. ואכן חלק מבני ישראל מלו בעשור לחודש, כפי שעולה מלשון המדרש: "והרבה מהן לא היו מקבלים עליהם למול", ולא כתוב: "ולא היו מקבלים עליהם למול", משמע שהיו גם כאלה שהסכימו למול. וכאשר הגיע יום י"ד, שבו שחטו את הפסח, היו בכל חבורה מולים וערלים, ושחיטת הפסח על חבורה שיש בה גם מולים וגם ערלים כשרה (פסחים פ"ה מ"ג). ובכך ענה ה"משכיל לדוד" על השאלה הראשונה והרביעית.

על השאלה שהיתה סכנה לצאת דרך אחרי המילה כתב ה"משכיל לדוד" שדי עשה להם נס והם התרפאו מיד, ולא הסתכנו בהליכתם במדבר³⁸!

³⁸ א. עיין עוד ב"משכיל לדוד" שם שהאריך בסוגיא זו, ובהגהות היעביץ על סדר עולם רבה (פ"ה אות ג) שהאריך בגודל הנס שהיו מסוגלים ללכת מיד אחרי המילה. ועיין עוד ב"כל כתבי חפץ חיים השלם" כרך ג בחלק "דוגמא מנימוקי אבי זצ"ל" סעיף טז (עמוד נ): "בפרשת וירא: 'והנה שלשה אנשים נצבים עליו, וירא וירץ לקראתם' כפל לשון! אבל ידוע דרשתם שהיה איזה ימים אחר שמל עצמו, ונשלח לו אחד מן המלאכים לרפאתו מחוליו. אמנם הרפואה היא לא כרפואת בשר ודם שצריך לתת רטיות וסממנים על מקום האבר הכואב, אלא כיון שהתראה לפניו המלאך הרופא - מיד חזר לבריאותו, עד שהיה בו כח לרוץ לקראתם". ואם כן יש לומר קל וחומר: מה שם "כיון שהתראה

על השאלות השניה והשלישית כיצד יתכן שמלו בלילה, והרי מילה בלילה פסולה, וכן מילה שלא בזמנה אינה דוחה יום טוב, כתב ה"משכיל לדוד" שאין הכוונה שמלו בלילה, אלא מעט קודם צאת הכוכבים³⁹. אבל אחרונים רבים העירו שמלשון המדרש ורש"י משמע שהמילה היתה בלילה ממש, ולא לפני צאת הכוכבים⁴⁰, ולכן כתבו שאף על פי שהיה יום טוב והיה לילה, הקב"ה ציווה למשה שימולו, והיתה זו הוראת שעה⁴¹. עוד כתב "אור החיים" הקדוש (יב, מג) "קשה לדברי המדרש: איך יכול ליתן להם מפסחו? והלא אין הפסח נאכל אלא למנוייו!" ותירץ: "ואולי שאמר להם כן כדי שימולו, וכשימולו יהיה כמו כן פסחיהם כפסחו של משה מבושם". כלומר: כאשר בני ישראל מלו את עצמם הם זכו שגם פסחיהם יהיו מבושמים בריח גן עדן, כמו פסחו של משה רבנו⁴²!

2. מנין למד המדרש את דבריו?

יש לשאול: היכן מצא המדרש רמז לכך שרבים מבני ישראל מלו רק באותו הלילה ולא קודם לכן? כתב "אור החיים" הקדוש (יב, מג): "ויאמר ד' וגו' זאת חקת הפסח - קשה: למה לא אמר 'דבר אל בני ישראל', כסדר האמור בכל מצוה ומצוה?"

לפניו המלאך הרופא - מיד חזר לבריאותו, עד שהיה בו כח לרוץ לקראתם, אצלנו שהיה "הקב"ה עובר ונוטל כל אחד ואחד ומנשקו ומברכו" על אחת כמה וכמה שהיה בהם כח ללכת לארץ ישראל! ב. עיין ב"אזנים לתורה" שמות ד, כד שד' רמז למשה רבנו על ענין זה שבני ישראל יצאו לדרך אף על פי שהם מלו את עצמם רק בסמוך ליציאה, בכך שגרם לו למול את בנו בסמוך להליכתו למצרים.³⁹ כן כתב גם ה"יפה תואר השלם" על המדרש רבה שם בד"ה "מיד נתנו עצמם" בתחילת דבריו, וכן כתב בשו"ת "תורת חסד" חלק אורח חיים סימן כה אות ו, וב"עטרות אד"ר" על "בעל הטורים" לתורה שמות יב, יג (בסוף "בעל הטורים השלם").⁴⁰ עיין בשיר השירים רבה א, יב, ג וברש"י הנ"ל בשמות יב, ו וביהושע ה, ב וב"בעל הטורים" על התורה שמות יב, יג ובשו"ת "תורת חסד" הנ"ל, וב"עטרות אד"ר" הנ"ל, ובהערות הרב יק"ר על "בעל הטורים" שם, וב"פרדס יוסף" שמות יב, מב, ובחידושי הגרי"ז על התורה שמות יב, ו, וב"שירת דוד" על התורה יב, ו; יב, מג-מח; יב, נ, וב"שערי המועדים" לפסח (לרמ"מ שניאורסאהן) כרך א עמוד שג.

⁴¹ עיין שם ב"משכיל לדוד" שכתב כן בתחילת דבריו בשם ה"יפה תואר", אך כתב שהדבר דחוק, ולכן כתב שהיה זה לפני צאת הכוכבים. ועיין עוד ב"יפה תואר השלם" על המדרש רבה שם בד"ה "לא בקשו ישראל" ובד"ה "מיד נתנו עצמם" ובד"ה "ונתערב", וברד"ל על המדרש רבה שם (אות טז), ובשיר השירים רבה הנ"ל וברש"י שם אות ד, ובשו"ת "תורת חסד" הנ"ל, וב"פרדס יוסף" (שמות ד, כד; יב, כט; יב, מב), וב"עטרות אד"ר" הנ"ל, ובהערות הרב יק"ר על "בעל הטורים" שם, ובחידושי הגרי"ז הנ"ל, וב"שירת דוד" הנ"ל וב"שערי המועדים" הנ"ל.

⁴² על שאלה זו עיין עוד ב"יפה תואר השלם" הנ"ל, וברד"ל הנ"ל, ובשו"ת "תורת חסד" הנ"ל, וב"עטרות אד"ר" הנ"ל, וב"משכיל לדוד" על רש"י יב, ו וב"אזנים לתורה" שם וב"שירת דוד" על התורה הנ"ל.

...וראיתי מדרש רבותינו (שמות רבה יט, ה) שהוציא ד' רוח מגן עדן. ובישם פסחו של משה, ונתקבצו כל ישראל ואמרו לו: 'משה רבנו, בבקשה האכילנו מפסח שלך'. אמר להם: 'אם אין אתם נימולים אין אתם אוכלים', דכתיב: 'זאת חקת הפסח וגו'. מיד נתנו עצמן ומלו וכו' עד כאן. הנה לפי מדרש זה לא קשה למה לא אמר 'דברי וגו' או 'לאמר', כי פרשה זו למשה ולאחרן נאמרה, וצוה אותם: 'כל בן נכר וגו', ואחר שבאו ישראל לצד אכילת פסחו של משה המבושם מלו עצמם. ...וראיתי ראייה לדברי המדרש שלא רצו למול, ממה שאמר ביחזקאל (כ, ח): 'וימרו בי ולא אבו לשמוע אלי וגו', ואומר לשפוך חמתי עליהם בתוך ארץ מצרים', הרי שלא קבלו עשות מצוותיו יתברך".

אם כן לפי "אור החיים" הקדוש רמוז ענין זה שבני ישראל לא רצו למול גם בכך שלא כתוב בתחילת הציווי "דברו אל בני ישראל", או "ויאמר ד' אל משה ואהרן לאמר", מפני שאכן בשלב ראשון לא נצטוו משה ואהרן לומר לבני ישראל שערל ובן נכר אסורים באכילת פסח, מפני שאז רצה ד' שבני ישראל יעשו את הפסח אף על פי שהיו ערלים, וכן הדבר רמוז בספר יחזקאל.

עוד נראה שהדבר רמוז במיקומו של הפסוק "וכל ערל לא יאכל בו" (יב, מח), שכתוב בפרשת "זאת חקת הפסח", המופיעה לאחר יציאתם ממצרים, אף על פי שהיה מתאים שהוא יכתב עם כל דיני פסח, בחלק הראשון של הפרק (פסוקים א-כה), אלא שנרמז בכך שבשלב יותר מאוחר אמר להם משה את ההלכה "וכל ערל לא יאכל בו", ואז מלו את עצמם.

יש לציין שרש"י כבר התייחס לשאלה מתי נאמרה פרשה זו וכתב: "זאת חקת הפסח (יב, מג) - בארבעה עשר בניסן נאמרה פרשה זו". הרמב"ן שם הביא את לשון רש"י וכתב: "וכן הדבר, שהרי כתוב בסופה (פסוק נ): 'ויעשו כל בני ישראל כאשר צוה ד'', ללמד עליהם שנימולו הם ועבדיהם".

אבל שאל הרמב"ן: "ואם כן היה בדין להקדים הפרשה הזאת קודם ויהי בחצי הלילה (לעיל פסוק כט)!"

תירץ הרמב"ן: "אבל הטעם, כי פרשת 'החדש הזה לכם' נאמרה בראש חדש, ובו ביום מיד עשה משה שליחותו, ויקרא משה לכל זקני ישראל ויאמר אליהם (פסוק כא), צוה אותם בחקת הפסח, והבטיחם שיגאלו בליל חמשה עשר, והם האמינו, ויקוד העם וישתחווי (פסוק כז). וסמך הכתוב לזה ויהי בחצי הלילה

(פסוק כט) לומר שקיים להם הבטחתם, וכשהשלים זה חזר לענין ראשון להשלים חקת הפסח⁴³.

אם כן לפי הרמב"ן רצתה התורה לסיים את ענין הפסח, מציווי ד' למשה ואהרן, דרך ציווי משה ואהרן לבני ישראל, עד עשיית בני ישראל את המצוה וגאולת ד' את ישראל. אבל עדיין אין הדבר מובן מספיק, שהרי גם האמור בפסוקים מג-מח שייך לדיני הפסח, ואף פותח במלים: "זאת חקת הפסח". וכשם שנאמרו שאר דיני הפסח למשה ואהרן בראש חדש, ומשה ואהרן אמרו אז לבני ישראל, כך היה מתאים לכאורה שגם דינים אלו יאמרו אז! אלא שהדבר רומז שבני ישראל לא רצו למול את עצמם, ורק לאחר עשיית הפסח הם מלו את עצמם.

3. מה בא המדרש ללמדנו?

כבר כתבה המכילתא שכיון שהקב"ה רצה לגאול את ישראל מכח השבועה שנשבע לאברהם אבינו, ורצה שיהיו בידם מצוות⁴⁴, הוא ציוה אותם במצוות הפסח והמילה. המדרש חידש שכיון שבני ישראל לא הסכימו לקיים את מצוות המילה, **הקב"ה הכריח אותם לקיימה** על ידי ריח הבשר שעלה באפם, ואף התיר להם לקיים את המצוה בזמן שבדרך כלל לא ניתן לקיים אותה - בלילה וביום טוב, ובסוף גם עשה להם נס, שהתרפאו מיד! כל זאת כדי שיוכלו להיגאל. אחר כל זאת עוד נישק הקב"ה ובירך כל אחד מישראל, אף על פי שאותם אנשים לא הסכימו לפני כן לשמוע בקול ד' ולמול את עצמם, ואף על פי שידעו שבכך תלויה גאולתם של ישראל! כמה אוהב הקב"ה את בני ישראל שמקיימים מצוות, אף אם אין הקיום לשם שמים, אלא מתוך הכרח חיצוני!

אך לכאורה המדרש קשה: הרי בני ישראל לא נימולו לשם מצוה, אלא רק לשם אכילה מבשר הפסח, וכיצד יתכן שעל כך נאמר: "והקב"ה עובר ונוטל כל אחד ואחד, ונושקו ומברכו"?

כתב ה"יפה תואר" שם: "אף על פי שעל ידי האוכל נימולו! סופן ברצון, ולזה חיבבן ד'. ויתכן שרמז לזה אמר: 'ונתערב דם הפסח ודם המילה', כלומר ששמחו מאד בדם המילה, כמו בדם הפסח שהוא על הגאולה, ולדוגמת זו נתערב זה בזה". כלומר: בני ישראל הבינו שהקב"ה מכריח אותם לקיים את מצות המילה מרוב אהבתו אותם ורצונו לזכותם במצוה, ולכן שמחו במילה וקיימו אותה לא רק כדי לאכול את הפסח, אלא לשם המצוה.

---

⁴³ עיין שם בהמשך דברי הרמב"ן, שהביא את דברי הראב"ע וחלק עליו, וכן האריך לחלוק על הראב"ע ב"באר אברהם" על המכילתא כאן, ועיין גם ב"אור החיים" הקדוש כאן על פי הפשט.
⁴⁴ מהטעמים שהתבארו במאמר "בזכות מה נגאלו ישראל ממצרים?" בפרשת שמות (בפי"ג).

סיכום

א. על השאלה מדוע בפרשת בא לא נאמר הציווי על המילה ענינו שהדבר נעשה כדי להסתיר את גנותם של ישראל שלא מלו.

ב. על השאלה מדוע נצטוו דווקא על המילה נאמרו שלש עשרה תשובות שחולקו לשש קבוצות:

1. מפני שזו מצוה שכבר נצטוו עליה מזמן אברהם אבינו, ולכן עליהם לקיים דווקא מצוה זו (החיד"א).

2. כיון שבני ישראל נגאלו בזכות השבועה של הקב"ה לאברהם אבינו הרי שהם צריכים לקיים את התחייבותם בברית שכרת הקב"ה עם אברהם אבינו, והיא למול את עצמם (החיד"א).

3. כדי שיוכלו לאכול את קרבן הפסח (האלשיך הקדוש).

4. מצות המילה איננה רק מצוה, אלא היא גם ברית, ורצה הקב"ה שבני ישראל יכרתו אתו כעת ברית לקבל את עול מלכותו (על פי הרמב"ם).

5. מצות המילה היא מצוה חמורה, שדוחה שבת, ונכרתו עליה שלש עשרה בריתות, ואלמלא היא לא ברא הקב"ה את העולם, והיא שקולה כנגד כל המצוות שבתורה, והיא מצות העשה היחידה, מלבד מצות הפסח, שיש בה כרת למי שמבטלה ("משכיל לדוד").

6. במצות המילה יש מסירות נפש ("משכיל לדוד").

7. במצות המילה שבמצרים היתה מסירות נפש מיוחדת, כיון שבלקחת הפסח, שהיה אלילם של מצרים, ושחיטתו, בני ישראל סכנו את עצמם, ובמילה שמלו עצמם באותם ימים הגדילו את סכנתם ("נחמד למראה").

8. מצות המילה מראה על יחוד עם ישראל שחותמים בחותמו של הקב"ה (מהר"ל).

9. הערלה מגונה, ולכן הוצרכו להסיר אותה (מהר"ל).

10. מצרים היו מקולקלים בעריות, ועל ידי המילה בני ישראל ניתקו עצמם מהמצרים (רלב"ג).

11. כדי לזכות להשיג את ארץ ישראל (רלב"ג).

12. כדי לזכות להשיג גילוי שכינה במעמד הר סיני (על פי רש"י).

13. כדי לזכות להשיג את התורה (על פי תנחומא).

ג. על השאלה מדוע נצטוו לקחת את השה דווקא ארבעה ימים לפני שחיטתו נאמרו שתי תשובות:

1. כדי שיבקרו אותו ממום ("באר בשדה").

2. כדי שיקחו אותו לפני המילה ויהיה להם זמן להירפא מהמילה לפני שחיתת הפסח והיציאה ממצרים (בעלי התוספות).

ד. על השאלה כיצד יתכן שמלו בלילה נאמרו שתי תשובות:

1. הם מלו עצמם מעט לפני הלילה ("משכיל לדוד")
האחרונים העירו שהדבר דחוק בלשון המדרש ורש"י.
2. אף על פי שמילה פסולה בלילה, כאן ציוה ד' שימולו בלילה, כדי שיזכו לצאת ממצרים ("יפה תואר").

סיום

את הפסוק "גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו" (זכריה ט, יא), שדרשה המכילתא על יציאת מצרים בזכות דם ברית המילה, הסבירו המפרשים על הגאולה העתידה, שכן בפסוקים הקודמים שם נאמר: "גילי מאד בת ציון, הריעי בת ירושלים, הנה מלכך יבוא לך, צדיק ונושע הוא, עני ולכב על חמור, ועל עיר בן אתונות. והקרת רכב מאפרים וסוס מירושלים, ונכרתה קשת מלחמה, ודָּבַר שלום לגוים, ומָּשְׁלוּ מים עד ים, ומנהר עד אפסי ארץ. גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו" (שם, ט-יא). ופירש רש"י (בפסוק ט): "הנה מלכך יבוא לך - אי אפשר לפותרו אלא על מלך המשיח, שנאמר בו: 'ומשלו מים ועד ים', ולא מצינו מושל לישראל כזה בימי בית שני".
גם הרד"ק כתב כן והוסיף (בפסוק יא): "גם את - אמר כנגד כנסת ישראל, כמו שאמר על המלך המשיח שיהיה נושע בצדקתו, אמר: גם את תהי נושעת בדם בריתך, והוא דם המילה, שהחזיקו בו ישראל בגלות יותר מכל המצוות"⁴⁵.
מפורש אפוא ברד"ק שבני ישראל יזכו להיושע מהגלות בזכות מצות ברית המילה שמקיימים בכל הדורות, ומתוך כך יזכו לראות בביאת המשיח ובשלטון עם ישראל על ארץ ישראל כולה, מנהר מצרים עד נהר פרת, במהרה בימינו אמן.

⁴⁵ עיין גם במסכת שבת קל ע"א, באגדת בראשית פ"ז, בפירוש שיר השירים המיוחס לרמב"ן (כתבי הרמב"ן מהדורת מוסד הרב קוק ח"ב עמוד תקיז), בפרקי דר' אליעזר פכ"ט ובבאור הרד"ל שם אות לח, ובמאמרי "ברית המילה - ברית של אהבה וברית הארץ", בפרשת לך לך, בסופו.